

Amele Teali Cemiyeti

1839'dan itibaren Osmanlı'nın İstanbul, Selanik ve İzmir gibi merkezlerinde sanayi tesisleri yoğunlaşırken, 1923'e kadar uzanan yıllar kent işçisinin ortaya çıktığı bir dönem olacaktı. Bazı çalışmalarda geçmişleri 18. yüzyıla kadar çekilen grevler de bu dönemde giderek yoğunlaşmıştı. Dönemin sonlarında, 1908-1918 aralığında Osmanlı sosyalistleri ile Osmanlı işçileri arasında ilk temaslar kurulmuş; özellikle **Mondros Ateşkesi**'nden sonra Bolşevik İhtilali'nin rüzgârlarıyla İstanbul'da sol hareketler etkinlik kazanmış ve kökleri Tanzimat devrine kadar inen işçi kesimleriyle sol çevrelerin yakınlaşma süreci ivmelenmişti.

İstanbul'da sol hareketlerin kendisini gösterdiği ve çeşitli işçi yapılanmalarının ortaya çıktığı Mondros sonrası süreçte, Anadolu'da Ankara merkezli olmak üzere emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesi verilmiştir. Üstelik Ankara cephesi, yeni bir düzenin temelini atacak bu varoluş mücadelesini, basını da kapsayacak yaygınlıkta ve birçok farklı alanda aynı zaman aralığında yürütmek zorunda kalmıştı. Anadolu'da komünist yapılanmaların ortaya çıktığı bu dönemi, Ankara halkçılığına yönelerek dengelemişti.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra şekillenen bu konjonktür içinde işçi örgütlenmeleri sürmüştü. **Ethem Nejat** gibi radikal kişilerin rehberliğinde solun etkisine giren Almanya'daki Türk işçi ve öğrencileri Türkiye İşçi ve Köylü Partisi'ni kurmuşlar ve daha sonra İstanbul'da Türkiye İşçi Derneğinin kurulmasına öncülük etmişlerdi. Bu arada çoğu Rum ve Ermenilerden oluşan bir grup ise 1920'de Beynelmilel İşçiler İttihadı'nı ortaya çıkarmışlardı. 1922 sonlarından itibaren İstanbul'un işgalden kurtulma sürecine girmesiyle 140 merkez üyesi bulunan örgütün faaliyetlerine "Yunan işbirlikçiliği" nedeniyle son verilmişti.

Diğerleri bir kenara bırakılırsa yeni bir devre uzanan keskin dönemece, Marksist eğilimli ve Sovyet Rusya ile bağlantılı bu iki dernek dışında 1922'de kurulmuş olan İstanbul Umum Amele Birliği ile girilmişti. 20 Aralık'ta kurulmuş olan Cemiyet, 26 Ekim 1923'te Türkiye Umum Amele Birliği'ne dönüşmüştü. Dolayısıyla erken Cumhuriyet dönemi Türkiye'sine, birikimi yakın geçmişe dayanan bir işçi yapılanması miras kalmıştı.

Kurtuluş Savaşı sırasında işçiler bağımsızlıktan yana saf tutarak süreç içinde önemli rol oynadıklarından **İzmir İktisat Kongresi**'nde kendilerini temsil ettirebilmişlerdi. Ankara cephesi ise işçileri etki altına almak ve kontrol edebilmek için onların temsilcilerinin başına Aka Gündüz'ü getirmişti. Böyle şartların ürünü olarak kongre gündemine ve tavsiye kararları arasına çeşitli işçi talepleri girebilmişti. Bununla birlikte Ankara işçilere temkinli yaklaşmış ancak yadsımamıştı. Öncelikle Zonguldak mebusu Tunalı Hilmi Bey kanalıyla işçi sorunları TBMM'ye taşınmıştı. Amele Birliği'nin kapatılmasından sonra bu atmosfer içinde kurulan Amele Teali Cemiyeti, Cumhuriyet'in en erken evresinde devraldığı mirasla işçileri temsil eden yaygın ve etkin bir örgüt olarak ortaya çıkacaktı.

Cemiyetler Kanunu'nda birliklerin varlığının kabul edilmediği gerekçesiyle, Amele Birliği'nin 1924 baharında feshedilerek Divanyolu'ndaki merkezinin mühürlenmesinin ardından yaz aylarında yeni bir işçi örgütlenmesine gidilmişti. Nitekim Amele Birliği'nin yerine kurulan Amele Teali Cemiyeti'nin beyannamesi Vilayete sunulmuş; **Halk Fırkası** İstanbul Mutemeti Refik İsmail Bey'in başkanlığında kurulan Cemiyetle ilgili ilmühaber, 26 Ağustos'ta Polis Müdüriyeti tarafından gönderilmişti ki bu artık Cemiyetin varlığının hükümet tarafından resmen tanındığının ifadesiydi.

Türkiye Amele Teali Cemiyeti, ilk toplantısını 29 Ağustos 1924'te yapmıştı. Galata'da Kalafatyeri'ndeki genel merkezde düzenlenen toplantıya gerçekte cemiyetin başında bulunan Katib-i Umumi [Genel Sekreter] Mühendis Abdi Recep Bey

başkanlık etmişti. Toplantıda, cemiyetin 12 Eylül 1924'te resmî açılışının gerçekleştirilmesi ve bir kongre organizasyonuna gidilmesi kararlaştırılmıştı. Kongrede İdare Heyeti ve Mütahhasısın [Uzmanlar] Encümeni seçimlerinin yapılması da öngörülmüştü. Ayrıca Cemiyet tarafından 30 Ağustos'ta Dumlupınar'daki Başkumandanlık Meydan Muharebesi törenleri münasebetiyle Reis-i Cumhur **Mustafa Kemal Paşa**'ya kutlama telgrafı gönderilmişti.

Cemiyetin Galata'daki 12 Eylül tarihli açılışına çeşitli şubelerden 200'ü aşkın üye katılmıştı. İstanbul basınının sade bir tören olarak tanımladığı açılışta başkanlık adına Mühendis Abdi Recep Bey konuşmuştu. Abdi Recep Bey, işçi haklarının korunabilmesi için birleşmenin önemini vurgulamış, geleceğin ameleler açısından iyi olması temennisiyle resmî açılış gerçekleştirmişti. Bu arada Arap Camisi karşısındaki karakolda görevli polis muavini açılış engellemek istemişse de Polis Müdüriyeti'nce verilen emir üzerine tavrını değiştirmişti.

Eski Amele Birliği'nin dernekleri, kuruluş sürecinden itibaren Amele Teali Cemiyeti'nin birer şubesi olmak üzere Vilayete beyanname vermişlerdi. Kuruluşun resmiyet kazanmasından sonra çeşitli iş kolu ya da organizasyonların Cemiyetin şubeleri hâlinde açılmalarıyla örgütlenme süreci giderek hız kazanmıştı. Bunlar arasında Tramvaycıların yanı sıra Mürettibin (Yazı Dizicileri), İstanbul Umum Deniz ve Maden Kömürü Tahmil ve Tahliye Amelesi, Cibali Tütün Fabrikası Amele İttihadı, Şark Şimendiferleri Müstahdemin Teavün, Anadolu-Bağdat Şimendifercileri, Haliç Şirketi Amele Cemiyetleri vardı. Bunlara daha sonra Dolmabahçe Gaz Şirketi amelesi de katılacaktı.

Basın kanalıyla 1924'ün ikinci yarısında işçilerin örgütlenme sürecinin pek de yavaş olmadığı izlenebilmektedir. Cemiyetin 26 Eylül 1924'te Kürkçübaşı, 3 Ekim'de Dolmabahçe, 10 Ekim'de Beykoz, 17 Ekim günü Ayvansaray şubelerinin açılışları törenle gerçekleştirilmişti. Cemiyet ile işçilerin örgütlenmeleri ilerleyen tarihlerde de sürecekti. Nitekim 1925 Nisan'ının ilk günlerinde kundura işçilerince kurulan Türkiye Amele Teali Cemiyeti Divanyolu Şubesi, aynı yerde İstiklal Sineması üstündeki daireye yerleşmişti. Üyeler 3 Nisan Cuma günü toplantıya davet edilmişlerdi. Çeşitli işçi oluşumlarının yanında Amele Teali Cemiyetinin 19 Temmuz 1926'da Balat ve 17 Haziran 1927'de Kazlıçeşme şubeleri açılmış; dolayısıyla Cemiyetin yeni şubelerle örgütlenmesi devam etmişti.

1925 yazında çeşitli toplantılar düzenleyen Amele Teali Cemiyeti, 11 Eylül'de 60 kişilik katılımı senelik kongresini düzenlemişti. Kongrede eski heyet-i idarenin faaliyet raporu okunarak tartışıldıktan sonra kongre başkanlık seçimi yapılmış ve marangoz esnafından Hasan Bey kongre başkanlığını üstlenmişti. Cemiyetin yönetimi için yeni bir heyet-i idarenin seçimine gidilmiş; Refik İsmail Bey reisliğe, Sabri Bey reis-i saniliğe, Hüseyin Bey Kâtib-i Umumiğe seçilmişti. Önceki yılın hesaplarını incelemek üzere Adana Şubesinden Hamdi, Beykoz Şubesinden Mustafa, Divanyolu Şubesi'nden Salih Efendilerden oluşan bir komisyon kurulmuştu. Kongre sırasında amele çocukları için mümkün olan en kısa sürede okul açılması ve işçiler için bir yardım (teavün) sandığı kurulması kararlaştırılmıştı.

1926 kongresi, 1 Ekim'de 50 üye ile toplanmış ve kongre başkanlığına Elektrikçi Hayrettin seçilmişti. Ardından Hüseyin Bey konuşma yapmış; Cumhuriyet Hükûmetinin işçilere yönelik politikasını överek "amelenin Cumhuriyet'in hadimi [hizmetkârı]" olduğunu, "genç Cumhuriyet'in feyizli sahalarda muntazaman ilerlerken amelenin buna bir istinadgâh teşkil ettiğini" söylemiş, nutkunu "Yaşasın Gazi Paşamız, Yaşasın Türkiye" sözleriyle bitirmişti. Konuşmadan sonra Türkiye Amele Teali Cemiyeti Kongresi'nin toplanması münasebetiyle Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya, **İsmet Paşa**'ya, TBMM Reisi Kazım Paşa ile Ticaret Vekaletine "arz-ı tazimat [saygı sunma]" telgrafları gönderilmesi kararlaştırılmıştı.

Kongre sırasında bir senelik heyet-i idare raporu, kongre reisi tarafından okunmuştu ki raporda amele kooperatifi ile spor kulübü kurulacağı bildirilmekteydi. Rapor aynen kabul edildikten sonra açık oy ile heyet-i idare seçilmişti. Bu

seçimle riyasete Sabri, ikinci riyasete Mehmet Necati ve Kâtib-i Umumiliğe Hüseyin Hilmi, muhasebeye Derviş Hilmi, veznedarlığa İhsan, azalıklara Ali Rıza, Hadi, Nazmi ve Mustafa Beyler getirilmişti.

5 Ağustos 1927 sabahı ise Amele Teali Cemiyeti genel bir toplantı yapmış; Cemiyetin üyesi ameleleri diğer esnaf cemiyetlerinin kaydetmek istemeleri ve kendilerinden zorla tahsisat alma girişimleri değerlendirilmişti. Toplantıda bu çalışmalara tepkiyle yaklaşılmış; amele kesiminin kendi Cemiyetine sahip çıktığını gösterir şekilde “katiyen başka esnaf cemiyetlerine kaydedilmek mecburiyetinde olmadıkları ve kendilerinden başka cemiyetler tarafından hiçbir para tahsil edilemeyeceğine karar” verilmişti.

Cemiyet, örgütlenme/yaygınlaşma ve kurumsallaşma/yönetimsel çalışmalarının yanında zaman içinde farklı/sosyal etkinlikler de sergileyecekti. Böyle yönelimlerin henüz kendini gösterdiği 1925 başlarında Cemiyetle ilişkili şekilde bir Amele Fırkası kurulacağı söylentileri ortaya çıkmıştı. Aynı dönemde Cemiyet, “Amele Sahnesi” kurma ve “Emekçi” adlı bir gazete çıkarma girişimlerinde bulunmuştu. İlginçtir tam da bu dönemde 21 Ocak 1925’te “Orak Çekiç isminde haftalık bir amele gazetesi” yayın hayatına girmişti.

Yine 1925’in ilk aylarında birçok örgüt ve kuruluş gibi **Şeyh Sait İsyanı**’na tepki gösteren Amele Teali Cemiyeti’nin önemli bir etkinliği, Mesai/Çalışma Kanunu’na yönelik eleştirel nitelikli çalışmasıydı. TBMM’de encümenlerce ele alınan Mesai Kanunu tasarısı hakkında basın organları kanalıyla kamuoyunun eleştiri ve görüşlerine başvurulmuştu. Bazı amele grupları ve yapılanmalarının temsilcileri, Amele Teali Cemiyetinden işçilerin Kanun hakkındaki görüşlerinin Meclis’e bildirilmesini istemişlerdi. İlk aşamada bazı işçi sorunlarıyla ilgilenen Cemiyet böyle bir girişimde bulunamamıştı. Fakat taleplerin yoğunluğu karşısında görüş belirlemek amacıyla bir dizi toplantının yapılması öngörülmüş; hatta İstanbul’daki esnaf cemiyetlerinin temsilcileriyle diğer ilgililer de toplantılara davet edilmişlerdi. Cemiyetin -örgütlenmenin genişlemesine bağlı olarak taşındığı anlaşılan- Babıali’deki genel merkezindeki 13 Şubat tarihli toplantıya birçok farklı şube, cemiyet ve amele grubu katılmıştı.

Toplantıda 19 kişilik bir encümen oluşturulmuştu. Bu encümen, İzmir İktisat Kongresi’nin kararlarını referans alarak işçilerin bakış açısına göre bir tasarı düzenleyecek ve raporlarla destekleyecekti. İlk kez 16 Şubat’ta toplanan encümenin çalışmalarıyla kısa sürede bir rapor hazırlanarak tartışmaya açılmıştı. Divanyolu’ndaki Cumhuriyet Gazinosu’nda bu raporun ele alındığı 20 Şubat tarihli toplantı sert tartışmalara sahne olmuştu. Bu toplantıda “ferdlerin kanun layihasını tanzim ederek Meclise takdime salahiyetleri olmadığı kabul edilmiş” ve “bizzat hükûmet tarafından teklif edilen bazı maddeler tasvib olunmuş”tu. Belirtmek gerekir ki bu çalışma süreci boyunca gerek Cemiyet gerekse işçi grupları arasında basına da yansıyan çeşitli tartışmalar yaşanmış ve genellikle bu tartışmalar, çeşitli işçi gruplarıyla Türk komünistlerin katıldığı 20 Şubat toplantısı etrafında gerçekleşmişti.

Türkiye Amele Teali Cemiyeti Merkez-i Umumisi Amele Encümeni Riyaseti, ilerleyen günlerde bir basın bildiriyle, 20 Şubat kararları doğrultusunda Mesai Kanunu Tasarısı hakkında işçilerin bakış açısının gerekçeli bir raporla TBMM’ye bildirildiğini duyurmuştu. Açıklamada, Amele Encümeni’nin tasarısını, Ankara’da Ticaret Encümeni’nde savunmak üzere üç kişilik bir komisyon kurulduğuna da yer verilmişti. Hatta hızlı hareket edebilmek için özel temsilci olarak Beykoz Şubesi Reisi Makinist Hüseyin Hami Bey görevlendirilmişse de gerek TBMM’nin tatile girecek olmasından gerekse de Ticaret Encümeni’nin Mesai Kanunu incelemesini tamamlayamamasına bağlı olarak Kanun’un mevcut çalışma döneminde Meclis’e gelemeyeceği düşüncesinden dolayı başkent temaslarından vazgeçilecekti.

İş Kanunu, 1927’de tekrar gündeme geldiğinde, 14 Amele Cemiyetinin temsilcisi Amele Teali Cemiyeti’nde toplanarak

çalışma başlatacaktı. 25 Nisan tarihli toplantıda yasa tasarısı tatminkâr bulunmamış ve yine bir proje hazırlamak üzere komisyon kurulmuştu. Komisyonun çalışması, 29 Nisan'da Cemiyet merkezinde tartışılarak ufak değişikliklerle benimsenmişti. Bu proje bağlamında amele kesimi, işçi tanımının yapılmasını, işe başlama/çıraklık yaşının belirlenmesini isteyerek, özellikle çalışma saatleri, ücret ve örgütlenme sorunları üzerinde durmuştu. Ayrıca gece işçilerinin şartları, kadın işçilerin istihdam şart ve şekilleri, işveren ve işçi mukavelelerinin şartları/içerikleri, iş ortamlarının sağlık koşulları ve güvenliği için alınması gereken tedbirler, iş kanununun uygulanması hakkındaki cezai hükümler, iş kazaları ve tazminatlar, işçilerin hastalıklarında işverenlerin uyması zorunlu şartlar, sendika birliklerinin kurulmaları ve bunlar hakkındaki yönetmelikler, grev şartları, kazalar hakkında hayat sigortaları değerlendirilen konular arasındaydı.

Cemiyetin faaliyetleri arasında 1 Mayıs kutlamalarıyla bu yöndeki çalışma ve girişimler yadsınamayacak bir yer tutmaktadır. 1925 yılı 1 Mayıs'ı, kuruluşunun ardından Cemiyetin ilk kutlaması olacaktı. Bu yüzden işçi çevrelerinde yoğun kutlama hazırlıkları gözlemlenmişti. Cemiyet, İstanbul'da gerçekleştirilecek kutlamalar için bir program düzenleyerek 21 Nisan'da Vilayete başvurmuştu. Programda, 1 Mayıs'ın tatil günü olan Cuma'ya rastlamasından dolayı genel menfaatlerin zarar görmeyeceği belirtilmişti. Programa göre saat 13.00'a kadar Cemiyetin Merkez-i Umumisi'nin önünde toplanılacak, konuşmalar yapılacak ve şiirler okunacaktı. Sonrasında amele temsilcileri Hükümet Konağı'nda Vali Süleyman Bey'i ziyaret ederek "amelenin hissiyat ve temenniyatının hükümet-i merkeziyeye arz ve iblağ ricasında" bulunacaktı. Sonra Şişli ve Abide-i Hürriyet Tepesi'nde oyunlarla eğlenceler düzenlenecekti.

Cemiyetin 1 Mayıs programı incelendikten sonra işçi temsilcileri Polis Müdüriyeti'ne çağrılarak "programda icrasına müsaade edilen kısımlar" kendilerine bildirilmişti. Hükümet, Merkez-i Umumi önünde toplanılarak şiirler okunmasını ve toplu hâlde Eminönü-Karaköy üzerinden tramvay hattını takiben Abide-i Hürriyet Tepesi'ne gidilmesini uygun görmemişti. Cemiyet'te resmî kabul organizasyonu ve amele temsilcilerinin Vilayete giderek hükümete saygı ve temennilerini sunmaları ise uygun bulunmuştu. Fakat işçi temsilcileri, Kâğıthane gibi farklı mahallerde toplu şekilde eğlence düzenlemek amacıyla Vilayet nezdinde girişimlerini sürdürmüşlerdi. Nitekim Amele Teali Cemiyeti Kâtib-i Umumisi Mühendis Abdi Recep, 28 Nisan'da yeni CHF İstanbul Mutemeti Sadi Bey ile Valiyi ziyaret etmişti. Diğer yandan gazetelerin aktarımlarına göre İstanbul işçileri de sakin bir 1 Mayıs kutlamasını tercih ettiklerinden bandomızika bulundurmama kararı almışlardı. Zaten Cemiyetin programının sadece bir kısmı kabul edildiğinden sade bir kutlama yapılması zorunlu hâl gelmişti.

29 ve 30 Nisan günlerinde de Vilayet ile Cemiyet arasında törenin izin verilen yönleri hakkındaki yazışma ve temaslar sürmüştü. 29 Nisan'da cemiyet, genel merkezinin darlığı, resmî kabule uygun olmadığı gerekçesiyle Divanyolu'ndaki Cumhuriyet Gazinosu'nda bayramlaşmaya izin verilmesi için Vilayetten talepte bulunmuştu. Türkiye Amele Cemiyeti Kâtib-i Umumiliği tarafından 30 Nisan tarihli gazete ilanında, Cemiyet tarafından hazırlanan kutlama programının bir kısmının kabul edildiği belirtilmiş ve ancak "Merkez-i Umumi'de merasim-i kabuliye ifa edileceğinden arzu iden"lerin teşekkürleri istenmişti. Aynı gün Abdi Recep Bey, Ayasofya Polis Merkezi'ne çağrılarak taleplerinin kabul edilmediği bildirilmişti.

1 Mayıs'ta Cemiyetin Babıali'deki merkezinde resmî kabul düzenlenmiş ve işçiler birbirleriyle bayramlaşmışlardı. Çeşitli şubelere mensup birçok şirket işçisi sabah 10.00'dan itibaren Cemiyet merkezine gelmeye başlamışlar ve kısa sürede tören odası göğüslerinde kırmızı kurdeleler takılı amelelerle dolmuştu. Tören kırmızı renkte döşenmiş bir toplantı odasında gerçekleşmişti. Odada kırmızı perde ve bayraklarda beyaz zemin üzerine siyah bir örs ve iki çekiç resmi

bulunuyordu. Oda ayrıca kırmızı bezler üzerine siyah yazılı levhalarla süslenmişti. Basında bazı levha (afiş) yazıları “Türk Amelesi İrticaa Karşı Amansız Bir Mücadele Açmalıdır”, “Burjuvanın Zulmünü Protesto Ediyoruz”, “Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz” ve “8 Saat İş 8 Saat İstirahat 8 Saat Uyku” şeklinde aktarılmıştı.

Törende artık kamuoyuna Cemiyet Reisi olarak tanıtılan Abdi Recep Bey konuşma yapmıştı. Abdi Recep Bey, Cemiyetin beş maddelik bayram programının iki maddesinin hükümetçe kabul edilmesini, 1 Mayıs’ın resmen kutlanması ve işçi varlığının tanınması açısından tarihi bir olay olarak değerlendirmişti. Sonra Osman Şaban ve İhsan Beyler konuşmuşlardı. Kutlamaların ardından küçük gruplara ayrılan işçiler kırlara giderek akşama kadar eğlenmişlerdi. Bu arada programda öngörüldüğü şekilde bir heyet valiyi ziyaret etmişti. Öte yandan 1 Mayıs 1925’te Amele Teali Cemiyeti’nin Şefik Hüsnü’ye hazırlattığı bir broşür üzerine 38 kişi tutuklanmıştı. Mahkemede “Ne Garbın sendikalizmi, ne Şimalin Bolşevizmi” diye bağırarak Cemiyetin Kâtib-i Umumisi Abdi Recep, 10 sene hüküm giymişti.

İlerleyen tarihlerde **Takrir-i Sükûn Kanunu** doğrultusundaki uygulamalar, çeşitli etkinliklerle 1 Mayıs kutlamaları gibi organizasyonların hararetini düşürdüğünden Amele Teali Cemiyeti ancak 1927 yılı kutlamasını gerçekleştirilebilmişti. Tören, Cemiyet merkezinde yapılmış; sonrasında ameleler dağınık bir şekilde ve bir kısmı aileleriyle gezinti gerçekleştirmişlerdi. Basındaki yorum “bayramın sükûnetle tesid” edildiği yönünde olmuştu.

1927 Ekim ortalarında kuruluş amacı ile girişim ve çalışmaları hakkında yapılan incelemelerde usulsüzlüklere rastlandığı gerekçesiyle Amele Teali Cemiyeti merkezi ile Beyazıt, Aksaray, Yedikule, Haliç ve Beşiktaş’taki şubeleri güvenlik güçlerince kapatılmış; Cemiyetin evraklarıyla defterlerine incelenmek üzere el konulmuştu. Bu gelişme, 1927’nin son aylarında dış bağlantılı olduğu öne sürülen komünist takip ve soruşturmalarının yapıldığı bir dönemde yaşanmıştı. Basının değerlendirmesi “Bu cemiyetin komünistlerle alakadar olarak sedd edildiği hakkında bir rivayet varsa da” bunun araştırıldığı yönündeydi. Çünkü soruşturma sırasında Cemiyette beyanname bulunmamışsa da polis “cemiyet merkezinin böyle komünizm fikirlerine merkez olacağını düşünerek” kapamaya gitmişti. Öte yandan bazı gazetelerce komünist örgüt üyesi olarak aktarılan Cemiyetin reisi Sabri Efendi tutuklanmıştı.

18 Ocak 1928’de yargı süreci başlamış ve Sabri Bey’in sorgulanması da diğer sanıklarla birlikte gazete sütunlarına haber olarak yansımıştı. Zaten Cemiyetle Sabri Bey’in adı, sanıkların mahkemedeki sorgulanmaları sırasında yer yer geçmişti. Sabri Bey, amele olduğunu, rüyasında bile işçi sorunları ile uğraştığını, bazı isimleri Cemiyetten tanıdığını ve komünist olmadığını söylemişti. Diğer yandan cemiyetin “gayr-ı kanuni bir surette teşekkül ettiği hakkında vaki olan bir iddia” üzerine -Yedinci İstintak [Sorgu] Hâkimliği’nde- Hâkim Nazım Bey tarafından Sabri Bey ile beraber Hakkı Bey gibi bazı üyeler sorgulandıktan sonra evraklar Müdde-i Umumiliğe gönderilmişti. Müdde-i Umumiliğin “men-i muhakeme” kararı, Cemiyetin yasal düzlemde olduğunu açığa kavuşturmuştu. Aynı zamanda Amele Teali Cemiyeti’nin Adana Grevi’ne katılıp katılmadığı hakkında da soruşturma yürütülmüş; Adana’ya Amele Nizamnamesi’nin birinci maddesine uygun telgraf gönderildiğinden konu mahkemeye taşınmamıştı. Cemiyet üyelerinin kırmızı mürekkep, kırmızı kalem ve kırmızı kitap kullandıkları gerekçesiyle açılan soruşturmalarda da suç niteliğine rastlanmamıştı. Men-i muhakeme kararlarının tebliğinden sonra Sabri Bey, 6 Şubat 1928 tarihli demecinde Vilayet’e müracaatla Cemiyetin açılması için izin isteyeceklerini belirtmişti. Şubat başlarında Vilayete verilen dilekçeyle başlayan işlemler Cemiyetin tekrar açılması beklentisini artırmıştı. Bununla birlikte 1927 sonlarından itibaren etkinliği azalan Cemiyetin 1928 sonlarına doğru kapandığı anlaşılmaktadır. Üstelik 1928 Kasım’ında işçilerin Müttehit Amele Cemiyeti adıyla örgütlenme niyetleri Dâhiliye Vekâleti ile Başvekâletin yazışmalarına konu olmuştu.

Sonuç olarak Amele Birliği’nin kapatılmasından sonra kurulan Amele Teali Cemiyeti, Cumhuriyet’in ilk yıllarında işçileri

temsil eden/etmeye çalışan etkin bir örgütlenme olarak ortaya çıkmış; sendikalar konfederasyonu niteliğine sahip olmuştur. Cemiyet kurulduğu tarihten kapatıldığı 1928 yılına kadar hem işçilere yönelik hem de işçiler adına çeşitli girişimler gerçekleştirmiş; faaliyetleriyle basın ve kamuoyu düzleminde de dikkat çekmişti.

Eminalp MALKOÇ

KAYNAKÇA

Cumhuriyet Arşivi

Sürelî Yayınlar (Cumhuriyet, İkdâm)

Kitap ve Makaleler:

Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950, Der.:Donald Quataert-Erik Jan Zürcher, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

AKBULUT, Erden - TUNÇAY, Mete, **Beynelmilel İşçiler İttihadı (Mütareke İstanbulu'nda Rum Ağırlıklı Bir İşçi Örgütü ve TKP ile İlişkileri)**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul 2009.

MALKOÇ, Eminalp, "Erken Cumhuriyet Döneminde İşçi Sınıfına 'Resmî' Bir Bakış Açısı: Cumhuriyet Gazetesinin Gözünden Amele Teali Cemiyeti", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C XXXI, S 91/Bahar 2015, s.29-67.

MALKOÇ, Eminalp, **Meslek Gazetesi 1924-1925, Türkiye'de İşçi Hayatı ve Zonguldak Kömür Havzası**, Doğu Kitabevi, İstanbul 2017.

TUNÇAY, Mete, **1923 Amele Birliği**, BDS Yayınları, İstanbul, 1989

TUNÇAY, Mete, **Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925**, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

TUNÇAY, Mete, **Türkiye'de Sol Akımlar 1925-1936**, C 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

23/02/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/amele-teali-cemiyeti/?pdf=3862> adresinden erişilmiştir